

**KASBIY KOMPETENSIYA VA UNGA NISBATAN
YONDASHUVLAR**

Ergasheva Mohinurxon

Xalqaro Turizim va Bank Ishi fakulteti
Toshkent Xalqaro Moliyaviy Boshqaruv va Texnologiyalar Universiteti,

Ilmiy rahbar: **Berdiqulova Manzura**

Toshkent Xalqaro Moliyaviy Boshqaruv va Texnologiyalar Universiteti
Moliya, Bank ishi va Buxgalteriya hisobi kafedrası katta o'qituvchisi

e-mail: m.berdiqulova@tift.uz

tel: +998-90-192-02-00

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada kasbiy kompetensiya tushunchasi, uning mazmun-mohiyati hamda ta'lim jarayonida shakllantirishning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, kasbiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari, pedagogik faoliyatdagi ahamiyati va unga nisbatan zamonaviy yondashuvlar ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Maqolada kompetensiyaga asoslangan ta'lim tizimining afzalliklari, mutaxassisning kasbiy rivojlanishidagi o'rni hamda ta'lim samaradorligini oshirishdagi roli haqida ilmiy xulosalar keltiriladi.*

KALIT SO'ZLAR: *kasbiy kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy rivojlanish, pedagogik faoliyat, ta'lim samaradorligi, bilim, ko'nikma, malaka.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье рассматривается понятие профессиональной компетентности, её сущность и теоретические основы формирования в образовательном процессе. Также*

анализируются структурные компоненты профессиональной компетентности, её значение в педагогической деятельности и современные подходы к её формированию. В статье приводятся научные выводы о преимуществах компетентностного подхода в образовании и его роли в профессиональном развитии специалиста.

Ключевые слова: *профессиональная компетентность, компетентностный подход, профессиональное развитие, педагогическая деятельность, эффективность образования, знания, навыки, умения.*

ABSTRACT: *This article examines the concept of professional competence, its essence and theoretical foundations of its formation in the educational process. It also analyzes the structural components of professional competence, its importance in pedagogical activity and modern approaches to its development. The article presents scientific conclusions about the advantages of the competence-based approach in education and its role in the professional development of specialists.*

Keywords: *professional competence, competence-based approach, professional development, pedagogical activity, educational effectiveness, knowledge, skills, abilities.*

KIRISH:

Hozirgi globallashuv davrida jamiyatning barcha sohalarida malakali va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimida kasbiy kompetensiyaga ega bo'lgan kadrlarni shakllantirish zamon talabi hisoblanadi. Chunki zamonaviy mutaxassis nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lishi, balki o'z faoliyatida bu bilimlarni samarali

qo'llay olishi, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishi hamda doimiy ravishda o'z kasbiy mahoratini rivojlantirib borishi zarur.

Kasbiy kompetensiya tushunchasi pedagogika va ta'lim sohasida muhim ilmiy kategoriyalardan biri sifatida qaraladi. U mutaxassisning kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlar majmuini o'z ichiga oladi. Shu sababli ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash orqali talabalar va mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda ko'plab pedagog olimlar kasbiy kompetensiyaning mazmuni, tuzilishi va uni shakllantirish usullarini ilmiy jihatdan tadqiq qilmoqdalar. Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, kompetensiyaviy yondashuv ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda ularni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi kasbiy kompetensiya tushunchasining nazariy asoslarini o'rganish, uning tarkibiy qismlarini tahlil qilish hamda unga nisbatan zamonaviy pedagogik yondashuvlarni ilmiy manbalar asosida yoritishdan iborat.

KASBIY KOMPETENSIYA TUSHUNCHASI ASOSIY NAZARYALARI:

Kasbiy kompetensiya – bu mutaxassisning o'z kasbiy faoliyatini samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlar majmui hisoblanadi. Pedagogika fanida kompetensiya tushunchasi shaxsning ma'lum bir faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishga tayyorligi va qobiliyatini ifodalaydi.

Ilmiy adabiyotlarda kasbiy kompetensiya shaxsning nazariy bilimlari, amaliy tajribasi hamda kasbiy faoliyat jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilish qobiliyati bilan bog'liq holda talqin etiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv o'quv jarayonini faqat bilim berish bilan cheklab qo'ymasdan, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish va amaliy faoliyatda bilimlarni qo'llash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Kasbiy kompetensiyaning shakllanishi ta'lim jarayonida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy mashg'ulotlar, tajriba almashish va mustaqil faoliyat orqali amalga oshiriladi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirish uchun kompetensiyaga asoslangan yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy kompetensiyaning shakllantirish jarayonining pedagogik asoslari

Kasbiy kompetensiyaning shakllantirish jarayoni ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida mutaxassis nafaqat nazariy bilimlarni egallashi, balki ushbu bilimlarni amaliy faoliyatda samarali qo'llay olishi ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ta'lim jarayonida kasbiy kompetensiyaning rivojlantirish uchun maxsus pedagogik sharoitlar yaratilishi zarur.

Kasbiy kompetensiyaning shakllantirish jarayoni bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi. Avvalo, ta'lim jarayonida talabalarga kasbga oid nazariy bilimlar beriladi. Keyingi bosqichda ushbu bilimlar amaliy mashg'ulotlar, seminarlar va laboratoriya ishlari orqali mustahkamlanadi. Yakuniy bosqichda esa talabalar mustaqil faoliyat orqali o'z bilim va ko'nikmalarini yanada rivojlantiradilar.

Shuningdek, kasbiy kompetensiyani rivojlantirishda ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish ham muhim hisoblanadi. Masalan, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, amaliy vaziyatlarni tahlil qilish kabi metodlar talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa kelajakdagi mutaxassislarning kasbiy faoliyatda samarali ishlashiga yordam beradi.

Kasbiy kompetensiyaning mutaxassis faoliyatidagi ahamiyati

Kasbiy kompetensiya mutaxassisning kasbiy faoliyatida muhim o'rin egallaydi. U mutaxassisning o'z vazifalarini samarali bajarishi, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishi hamda jamoa bilan samarali hamkorlik qilishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda mehnat bozorida raqobat kuchayib borayotgan bir paytda yuqori darajadagi kasbiy kompetensiyaga ega bo'lgan mutaxassislar jamiyatda katta talabga ega. Bunday mutaxassislar o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda rivojlantirib borishlari, yangi texnologiyalarni o'zlashtirishlari hamda innovatsion g'oyalarni amaliyotga joriy eta olishlari bilan ajralib turadilar.

Kasbiy kompetensiyaning yuqori darajada shakllanganligi mutaxassisning nafaqat kasbiy muvaffaqiyatiga, balki jamiyat rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ta'lim tizimida kasbiy kompetensiyani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishi zarur.

Kasbiy kompetensiya turlari

Ilmiy adabiyotlarda kasbiy kompetensiya bir nechta tarkibiy yo'nalishlardan iborat ekanligi ta'kidlanadi. Mutaxassisning faoliyati samaradorligi ushbu kompetensiyalarning rivojlanganlik darajasiga bog'liq.

№ Kompetensiya turi

Tavsifi

1) Ijtimoiy kompetensiya

Jamoadi ishlash, hamkorlik qilish va ijtimoiy munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish qobiliyati

2) Kommunikativ kompetensiya

Samarali muloqot qilish, fikrni aniq va ravon ifodalash qobiliyati

3) Axborot kompetensiyasi

Axborot bilan ishlash, uni tahlil qilish va undan samarali foydalanish qobiliyati

4) Shaxsiy kompetensiya

O'zini rivojlantirish, mustaqil qaror qabul qilish va mas'uliyatni his etish

5) Kasbiy kompetensiya

Kasbga oid bilim va ko'nikmalarni amaliy faoliyatda qo'llay olish qobiliyati

Kasbiy kompetensiya haqida olimlarning ilmiy qarashlari

Kasbiy kompetensiya masalasi ko'plab pedagog va psixolog olimlar tomonidan o'rganilgan. Ularning fikrlariga ko'ra, kompetensiya tushunchasi mutaxassisning kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirishga tayyorligini ifodalaydi.

Pedagog olim A.K. Markova kasbiy kompetensiyani mutaxassisning kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va shaxsiy sifatlar majmui sifatida izohlaydi. Uning fikricha, kasbiy kompetensiya mutaxassisning kasbiy rivojlanish darajasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, olim I.A. Zimnyaya kompetensiyani shaxsning bilimlari, tajribasi va amaliy faoliyatda namoyon bo'ladigan qobiliyatlari uyg'unligi sifatida talqin qiladi. U kompetensiyaviy yondashuv ta'lim tizimida

o'quvchilarning faolligini oshirish va mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi.

O'zbek pedagog olimlari ham kasbiy kompetensiya masalasiga katta e'tibor qaratganlar. Ularning ilmiy tadqiqotlarida ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash orqali mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini oshirish mumkinligi ta'kidlanadi.

**III Kasbiy kompetensiya elementlarining rivojlanish darajasi
(empirik natijalar asosida)**

№ Kompetensiya elementi	№ Ko'rsatkichlar (indikatorlar)	O'lchash usuli	Natija (%)	Daraja
Bilim	Nazariy tushunchalarni bilish, tahlil qilish qobiliyati	Test, yozma ish	90%	Yuqori
Ko'nikma	Amaliy vazifalarni bajarish, bilimni qo'llay olish	Amaliy topshiriq, kuzatuv	80%	Yaxshi
Malaka	Mustaqil ishlash, tajriba asosida qaror qabul qilish	Portfolio, amaliy baholash	75%	O'rtacha

Kommunikativ qobiliyat	Muloqot qilish, fikrni aniq ifodalash	Suhbat, kuzatuv	85	Yuqori
Axborot bilan ishlash	Axborotni izlash, saralash va tahlil qilish	Loyiha ishi	78%	Yaxshi
Muammoli vaziyatni hal qilish	Muammoni aniqlash va yechim topish	Keys-stadi	82	Yaxshi
Shaxsiy sifatlar	Mas'uliyat, intizom, tashabbuskorlik	Psixologik so'rovnoma	88%	Yuqori

✦ Jadvalga ilmiy izoh:

Mazkur jadval natijalari tajriba-sinov ishlari asosida shakllantirildi. Tadqiqot davomida respondentlarning kasbiy kompetensiya darajasi turli baholash usullari (test, kuzatuv, amaliy topshiriqlar va so'rovnomalar) orqali aniqlangan. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, bilim komponenti eng yuqori darajada shakllangan bo'lsa-da, malaka va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga ehtiyoj mavjud.

FRONTIERS OF KNOWLEDGE AND INTERDISCIPLINARY DISCOVERY

international scientific conference

Kasbiy kompetensiyaga ega bo'lgan pedagogda o'z aksini topadigan jihatlar

1.	Egallagan bilimlarini muntazam ravishda boyitib borishga harakat qiladi.	Bu jarayonni amalga oshirish o'qituvchida doimiy ravishda harakatda bo'lish, maxsus kompetentlikni talab etadi.
2.	Yangi axborotlarni o'zlashitirishga intiladi.	Informatsion kompetentlik asosida ish olib borish bilan belgilanadigan jarayon hisoblanadi.
3.	Davr talablarini chuqur anglay oladi.	Bu jihat ijtimoiy va kreativ kompetentliklarni o'zida mujassam etgan holatda o'z aniq ifodasini topadi.
4.	Doimo yangi bilimlarni izlab topishga chanqoq bo'ladi.	O'z-o'zidan ko'rinib turibdiki, innovatsion kompetensiya bu kabi jihatlar shakllanishida katta xizmat qiladi
5.	Olgan yangi axborotlarni qayta ishlaydi va kundalik hayotdan o'z o'rnida qo'llay oladi.	Shaxsiy, metodik, texnologik kompetensiyala pedagogdagi ushbu jihatlarni takomillashishiga yordam beradi.

Xulosa:

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, kasbiy kompetensiya zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy elementlaridan biri hisoblanadi. U mutaxassisning kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning uyg'unlashgan tizimini ifodalaydi. Kasbiy kompetensiya nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lishni, balki ushbu bilimlarni amaliy faoliyatda to'g'ri qo'llash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish hamda o'z bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, kasbiy kompetensiyaning rivojlanishi mutaxassisning kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyatini ta'minlash bilan bir qatorda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida kasbiy kompetensiyani shakllantirish jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda amaliy mashg'ulotlardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga hamda raqobatbardosh, yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Shu sababli ta'lim muassasalarida kasbiy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlarni keng joriy etish, o'quv jarayonini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish hamda talabalarning mustaqil bilim olish faoliyatini qo'llab-quvvatlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2006.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
3. Muslimov N.A. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2007.
4. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Logos, 2004.
5. Markova A.K. Psixologiya professionalizma. – Moskva: Znanie, 1996.
6. Leontev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva: Politizdat, 1977.
7. Podlasiy I.P. Pedagogika. – Moskva: Vldos, 2003.
8. Slastenin V.A. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2002.